

K povaze diskvalifikačních deliktů podle zákona o obchodních korporacích a k důsledkům z toho plynoucím

On the Nature of Disqualification Wrongs under the Commercial Corporations Act and the Consequences Arising Therefrom

Milan Vrba*

ČLÁNKY / ARTICLES

Abstrakt

Přestože je institut vyloučení z výkonu funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace součástí platného práva již od roku 2014, doposud vesměs opomíjena zůstává otázka povahy diskvalifikační odpovědnosti. Článek se v první řadě zamýšlí nad tím, jde-li v případě odpovědnosti za diskvalifikační delikty o odpovědnost soukromoprávní, nebo veřejnoprávní. S ohledem na chráněný zájem, funkci odpovědnosti, subjekty a obsah odpovědnostního vztahu a povahu ukládané sankce se dospívá k závěru, že se jedná o veřejnoprávní institut. V návaznosti na to se článek dále zabývá otázkou, je-li možné zkoumaný institut považovat za „trestní věc“ ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Podrobná analýza judikatury Evropského soudu pro lidská práva svědčí pro kladnou odpověď. Na základě těchto závěrů se článek zabývá některými důsledky, jež z nich vyplývají jak v rovině hmotného práva (časová působnost zákonné úpravy, ne/přípustnost analogie), tak v rovině procesní (náležitosti úkonů zahajujících diskvalifikační řízení, presumpce nevinny, zákaz nucení k sebeobviňování, zákaz dvojího postihu).

Klíčová slova

Vyloučení z výkonu funkce; diskvalifikace; soukromoprávní a veřejnoprávní odpovědnost; „trestní věc“ ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod; časová působnost; analogie; presumpce nevinny; zákaz sebeobviňování; zákaz dvojího postihu.

Abstract

Even though the institute of disqualification of a member of the statutory body of a commercial corporation has been part of the applicable law since 2014, the question of the nature of disqualifying liability has so far been largely neglected. The article firstly considers whether the liability for disqualification wrongs falls within private or public law. With regard to the interest protected, the function of liability, the subjects and content of the liability relationship and the nature of the sanction imposed, it is concluded that it is a public law institution. The article then goes on to consider whether the institution in question can be considered a “criminal matter” within

* JUDr. Ing. Milan Vrba, Ph.D., Katedra podnikového a evropského práva, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, Praha / Department of Business and European Law, Faculty of International Relations, University of Economics and Business, Prague, Czech Republic / E-mail: milan.vrba@vse.cz / ORCID: 0009-0008-5243-1925

Děkuji recenzentům za jejich cenné připomínky, které přispěly k vylepšení tohoto příspěvku.

the meaning of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. A detailed analysis of the case law of the European Court of Human Rights suggests a positive answer. On the basis of these conclusions, the article discusses some of the consequences that follow therefrom, both in terms of substantive law (the temporal applicability of the statutory regulation, the non/admissibility of analogy) and procedural law (the elements of the acts initiating disqualification proceedings, the presumption of innocence, the prohibition of self-incrimination, the prohibition of double jeopardy).

Keywords

Disqualification; Private and Public Liability; “Criminal Matter” within the Meaning of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; Temporal Applicability; Analogy; Presumption of Innocence; Prohibition of Self-Incrimination; Prohibition of Double Jeopardy.

Úvod

Zákon o obchodních korporacích (dále „ZOK“)¹ obsahuje několik skutkových podstat deliktů, za něž hrozí tzv. vyloučení neboli soudem vyslovený zákaz vykonávat funkci člena statutárního orgánu obchodní korporace (dále „diskvalifikační delikty“). Přestože je institut diskvalifikace součástí platného práva již 11 let, stále nebyly uspokojivě zodpovězeny některé základní otázky, jež se k němu váží. Cílem tohoto článku je zhodnotit, zda se jedná o institut soukromého, nebo veřejného práva a v návaznosti na to pak zvážit, zda splňuje znaky „trestních věcí“ ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále „Úmluva“)². Na tomto základě se potom článek zamýšlí nad některými výkladovými a aplikačními důsledky, které z povahy diskvalifikačních deliktů vyplývají.

1 Diskvalifikační delikty prizmatem dualismu soukromého a veřejného práva

1.1 Soukromoprávní a veřejnoprávní odpovědnost

Základní problém, s nímž je potřeba se vyrovnat, je zjištění povahy odpovědnosti za diskvalifikační delikty, konkrétněji zda se jedná o odpovědnost soukromoprávní, nebo veřejnoprávní. Pojmu právní odpovědnost mohou být v soukromém právu přisuzovány různé významy.³ Naproti tomu v oblasti práva veřejného se odpovědnost vždy chápe v sankčním

¹ Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích). Není-li výslovně uvedeno jinak, odkazuje se na znění účinné od 19. 7. 2024.

² Sdělení č. 209/1992 Sb.

³ Viz např. PRAŽÁK, P. Koncepce právní odpovědnosti v novém občanském zákoníku. In: GERLOCH, A., BERAN, K. a kol. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, s. 25 a násl. ISBN 978-80-7502-058-1.

smyslu, tedy jako následek porušení právní povinnosti.⁴ V tomto textu je pojem odpovědnost používán ve smyslu sankčního právního následku protiprávního jednání nebo stavu, a to právě z pragmatického důvodu, že v tomto významu je tento pojem použitelný na půdorysu soukromého i veřejného práva.⁵

Skutečnost, že je materie zařazena do soukromoprávního předpisu, není sama o sobě rozhodující.⁶ Podstatné je vyhodnocení typických znaků, jimiž se odlišují soukromoprávní a veřejnoprávní delikty, resp. soukromoprávní a veřejnoprávní odpovědnost. Právní teorie zdůrazňuje hlavně povahu chráněného zájmu, funkci odpovědnosti, povahu odpovědnostního vztahu (z hlediska postavení subjektů a jeho obsahu) a specifika sankcí.⁷

1.2 Chráněný zájem

Soukromoprávní odpovědnost směřuje k ochraně individuálních soukromých zájmů osob bezprostředně dotčených závadným jednáním delikventa. Naproti tomu veřejnoprávní odpovědnost slouží k prosazení a ochraně veřejného zájmu. Jinou věcí je, že veřejnoprávní odpovědnost může být prostředkem ochrany soukromých zájmů. To vyplývá z akcesorické povahy veřejného deliktního práva chránícího společenské hodnoty i práva a oprávněné zájmy osob, jejichž vztahy jsou pravidelně upraveny jinými právními odvětvími.⁸ Širší veřejný zájem v takovém případě vyplývá z potřeby chránit zájmy soukromé, nelze jej s nimi však ztotožňovat.⁹ Veřejný zájem přesahuje konkrétní individuální zájmy; ostatně pro to, aby nastoupila veřejnoprávní odpovědnost, k dotčení konkrétního individuálního zájmu ani nemusí dojít.

V judikatuře se vyjadřuje názor, že institut vyloučení chrání veřejný zájem na tom, aby funkci členů statutárních orgánů obchodních korporací nevykonávaly (alespoň po určitou

⁴ ŠÁMAL, P. Díl 1. [Základy trestní odpovědnosti (§ 12-14)]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 184, marg. č. 1. ISBN 978-80-7400-893-1; PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 13. ISBN 978-80-7400-456-8.

⁵ PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přiblížením k návrhu nového občanského zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 311–312. ISBN 978-80-7357-714-8.

⁶ Veřejnoprávní předpisy mohou obsahovat normy soukromoprávní povahy a naopak. To se týká i občanského zákoníku. ELIÁŠ, K. K první větě občanského zákoníku: Prolegomena ke každému příštému komentáři občanského zákoníku. *Právník*. 2014, č. 6, s. 435–436. ISSN 0231-6625. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2014/6/1.Elias_6_2014.pdf

⁷ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. 2. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 103, 196–201. ISBN 80-7357-030-0; GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 115–116, 163–166. ISBN 978-80-7380-233-2; HARVÁNEK, J. a kol. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 363. ISBN 978-80-7380-458-9; PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přiblížením k návrhu nového občanského zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 9–23, 311–314. ISBN 978-80-7357-714-8; PRÁŠKOVÁ, H. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 13–15. ISBN 978-80-7400-456-8; SPIRIT, M. *Úvod do studia práva*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2014, s. 100. ISBN 978-80-247-5280-8; TICHÝ, L., HRÁDEK, J. *Deliktní právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 74–78. ISBN 978-80-7400-625-8.

⁸ ŠÁMAL, P. Část první. [Obecná část (§ 1-139)]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 11, marg. č. 2. ISBN 978-80-7400-893-1.

⁹ Objektem veřejnoprávního deliktu je např. abstraktní institut vlastnictví, nikoli konkrétní věc.

dobu) osoby, které kvalifikovaným způsobem porušily povinnosti s touto funkcí spojené.¹⁰ Totéž se uvádí i v literatuře.¹¹ Bližší zdůvodnění tohoto závěru ale obvykle schází.

Důvodová zpráva k zákonu o obchodních korporacích¹² sice o veřejném zájmu přímo nehovoří, hlásí se ale k inspiraci britskou úpravou diskvalifikací ředitelů (*Company Directors Disqualification Act 1986*), jež přímo v zákonném textu explicitně stanoví, že slouží k ochraně veřejného zájmu.¹³

Podstatnější je však důvodovou zprávou deklarovaný odklon od předchozího řešení obsaženého v obchodním zákoníku¹⁴.

Obchodní zákoník ve svém § 38l¹⁵ zakládal zvláštní překážku výkonu funkce člena volebního orgánu podnikající právnické osoby pro případ, že určitá osoba vykonávala obdobnou funkci v (jiné) podnikající právnické osobě, na jejíž majetek byl prohlášen konkurs, popř. byl-li insolvenční návrh směřující proti ní zamítnut pro nedostatek majetku.¹⁶ Překážka mohla být prolomena (opětovným) povoláním dotčené osoby do funkce příslušným orgánem rozhodujícím předepsanou kvalifikovanou většinou hlasů.

Popsaný model byl tedy založen na autonomní koncepci v tom smyslu, že překážka výkonu funkce člena voleného orgánu sice nastala, ale sama právnická osoba ji mohla svým kvalifikovaným rozhodnutím odklidit.¹⁷ To ovšem zcela jasně ukazuje, že chráněn byl výlučně (soukromý) zájem dotčené právnické osoby, potažmo osob v ní sdružených. S veřejným zájmem by takováto dispozice nebyla myslitelná.

Institut vyloučení, jenž má být dle důvodové zprávy k zákonu o obchodních korporacích náhradou za dosavadní § 38l obchodního zákoníku, je oproti tomu koncipován jako

¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2227/2016 (Rc 53/2019); usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2022, sp. zn. 27 Cdo 1831/2021; rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 2. 2024, sp. zn. 14 Cmo 166/2023. Lze se setkat i s formulací, že diskvalifikační úprava chrání veřejný pořádek (usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 5. 2021, sp. zn. 14 Cmo 38/2020-409).

¹¹ JOSKOVÁ, L. In: ŠTENGLOVÁ, I., DĚDIČ, J., LASÁK, J., PIHERA, V., LÁLA, D., JOSKOVÁ, L. *Akcioné společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 457. ISBN 978-80-7400-914-3; ŠUK, P. § 63 [Rozhodnutí o vyloučení]. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 213, marg. č. 2. ISBN 978-80-7400-799-6; ŠTENGLOVÁ, I. Některé souvislosti vyloučení člena statutárního orgánu z výkonu funkce. *Obchodněprávní revue*. 2016, č. 4, s. 104 a násl. ISSN 1803-6554; HURYCHOVÁ, K. Diskvalifikace z výkonu funkce v komparativním pohledu. *Obchodní právo*. 2014, č. 8, s. 327. ISSN 1210-8278.

¹² Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71126&pdf=1>

¹³ Viz s 5A (1), s 7 (1), s 8 (1), s 8ZB (1), s 8ZD (2), s 8ZF (2), s 8ZG (4) CDDA 1986. Viz též např. GRIFFIN, S. *Company Law: Fundamental Principles*. 3. vyd. Harlow: Longman, 2000, s. 312. ISBN 0-273-64221-9; GRIFFIN, S. The Disqualification of Unfit Directors and the Protection of the Public Interest. *Northern Ireland Legal Quarterly*. 2002, č. 3, s. 207–231. ISSN 0029-3105. DOI: <https://doi.org/10.53386/nilq.v53i3.696>

¹⁴ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník. Není-li výslovně uvedeno jinak, odkazuje se na znění účinné od 1. 7. 2013.

¹⁵ Jednalo se o úpravu, která byla s dílčími změnami účinná od 1. 7. 2005 do zrušení obchodního zákoníku. Předtím byla obdobná úprava obsažena v § 31a obchodního zákoníku.

¹⁶ Možnost zamítnout insolvenční návrh pro nedostatek majetku v českém insolvenčním právu existovala do 31. 12. 2013, tedy její vypuštění se kryje s účinností rekodifikace soukromého práva (viz § 144 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (dále „insolvenční zákon“ nebo „IZ“). Na tomto místě je insolvenční zákon citován ve znění účinném do 31. 12. 2013, ve zbytku textu se odkazuje na znění účinné od 1. 1. 2025.

¹⁷ Hovořilo se o dispozitivnosti překážky výkonu funkce. Viz PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku*. 1. díl. 4. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 365–366. ISBN 80-7357-009-2.

heteronomní. O vyloučení rozhoduje vnější autorita (stát skrze soud), na níž také záleží, udělí-li ze zákazu individuální výjimku (§ 64 ZOK). Rozhodování o vyloučení je zcela vyňato z dispozice obchodní korporace, jejích orgánů a jejích členů. Přitom jednou ze zásad korporálního práva je princip minimalizace zásahů státu do vnitřních poměrů soukromoprávních korporací.¹⁸ Diskvalifikace tedy nutně musí být nástrojem prosazení veřejného zájmu, neboť jen v tom případě lze takto intenzivní ingerenci (invazivní zásah) veřejné moci do vnitřních poměrů obchodní korporace ospravedlnit. Oktrojovaná ochrana soukromého zájmu neodpovídá zásadě autonomie vlastní soukromému právu.¹⁹

Na to, že chráněn je veřejný zájem překračující individuální zájem konkrétní obchodní korporace, ukazuje i judikатурní stanovisko, že lze „sčítat“ protiprávní jednání učiněná v různých obchodních korporacích.²⁰ Jinými slovy žádný jednotlivý soukromý zájem obchodní korporace či osob v ní sdružených či s ní jinak spojených nemusí být dotčen do té míry, aby odůvodňoval uložení sankce vyloučení, přesto jednání dotčené osoby ve svém souhrnu může být vyhodnoceno jako diskvalifikační delikt.

Lze tak vyslovit dílčí závěr, že smyslem úpravy diskvalifikací je ochrana veřejného zájmu na tom, aby byly z řízení obchodních korporací vyloučeny osoby, jež v této funkci kvalifikovaně selhaly. Soukromý zájem sice může být, a zřejmě pravidelně i bude, také dotčen, jeho porušení ale vyvolává jiné následky (odvolání z funkce, náhrada újmy, vydání prospěchu, sankční ručení atd.).²¹

1.3 Funkce odpovědnosti

Soukromoprávní odpovědnost je založena na ideji korektivní spravedlnosti, jež má být hledána ve „směně“ mezi rovnými subjekty.²² Cílem je nalezení rovnováhy („středu“) mezi nimi.²³ V „nedobrovolné směně“ (směně v důsledku deliktu) jde o ochranu pokojného stavu a o jeho obnovení, pokud byl porušen.²⁴ Proto má soukromoprávní odpovědnost funkci restituční, reparační a satisfakční a proto je represivní působení v kontinentálním soukromém právu více či méně vehementně odmítáno.

Základním účelem veřejnoprávní odpovědnosti je odrazení delikventa a dalších členů společnosti od (dalšího) protiprávního jednání (individuální a generální prevence) a rovněž způsobení přiměřené újmy delikventovi za to, že se protiprávního činu dopustil (represe).

¹⁸ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 11. 2024, sp. zn. 27 Cdo 2064/2023.

¹⁹ HURDÍK, J., LAVICKÝ, P. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 82 a násl. ISBN 978-80-210-5063-1.

²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2022, sp. zn. 27 Cdo 1370/2021.

²¹ K vyloučení z výkonu funkce statutárního orgánu všech obchodních korporací nelze přistoupit pouze za účelem řešení sporů mezi společníky určité obchodní korporace. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 2023, sp. zn. 6 Cmo 51/2023.

²² TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 132 a násl. ISBN 978-80-86898-93-3; BOGUSZAK, J. Vyústění antinomie jusnaturalismu a juspozitivismu. *Právník*. 1995, č. 6, s. 535–536. ISSN 0231-6625. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110889642.bm>

²³ JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 167–168. ISBN 978-80-7552-812-4. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/337720648_Kritika_pravni_odpovednosti

²⁴ KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 86–87. ISBN 80-7179-028-1.

Sankce vyloučení neslouží k obnovení narušené rovnováhy, není k tomu z povahy věci způsobilá. Jejím účelem je především odrazovat od kvalifikovaného porušování povinností při výkonu funkce člena orgánu obchodní korporace, a pokud k takovému protiprávnímu jednání přece jen dojde, potrestat je. Kritéria ukládání sankce jsou obrácena k subjektu a jeho protiprávnímu činu. Uložení sankce a její výměra tak má vystihnout závažnost deliktu. Újma působená diskvalifikované osobě (uložený zákaz činnosti) má být úměrná míře jejího provinění.²⁵

Takto lze konstatovat, že diskvalifikace neplní funkce standardně spojované se soukromoprávní odpovědností a že jí sledovaný účel naopak odpovídá odpovědnosti veřejnoprávní.

1.4 Subjekty a obsah odpovědnostního vztahu

Odpovědnostní vztah v soukromém právu vzniká mezi delikventem a tím, kdo je jeho protiprávním jednáním nějak nepříznivě dotčen. Subjekty tohoto vztahu jsou si navzájem rovny. Obsahem odpovědnostního vztahu je ve shodě s korektivní spravedlností právo na nápravu závadného stavu a tomu korespondující povinnost takovou nápravu provést.

Odpovědnostní vztah vznikající ze spáchání veřejnoprávního deliktu je právním vztahem mezi delikventem a nositelem veřejné moci (typicky a zejména státem). Příznačná je vertikální relace mezi subjekty. Obsahem tohoto právního vztahu je na straně jedné oprávnění nositele veřejné moci uložit za spáchání deliktu sankci, na straně druhé pak povinnost delikventa se této sankci podvolit.

Je zřejmé, že vztah založený spácháním diskvalifikačního deliktu je vztahem mezi delikventem a státem. O vyloučení rozhoduje soud, který přitom jedná jako orgán veřejné moci rozhodující o uložení sankce, nikoliv jako nestranný třetí deklarující již existující práva a povinnosti mezi spornými stranami.

Žádné subjektivní hmotné právo na vyloučení určité osoby z řady důvodů existovat nemůže.

O soukromém subjektivním právu na vyloučení (právu na nápravu) by se dalo uvažovat nanejvýš v případě, kdy by oprávněná osoba jeho výkonem usilovala o zánik funkce vylučované osoby ve „své“ obchodní korporaci. K tomu sice primárně slouží odvolání z funkce člena statutárního orgánu, to ale nemusí být oprávněnou osobou vždy prosaditelné, a institut vyloučení by tak byl jakýmsi subsidiárním nástrojem, který jí zákon dává k dispozici.

Podstatou sankce vyloučení však není jen ztráta funkce v konkrétní obchodní korporaci, nýbrž zásadně ve všech obchodních korporacích, v nichž dotčený působí (§ 64 ZOK), a navíc i zákaz po určitou dobu být jen fakticky vykonávat činnost člena statutárního orgánu jakékoli obchodní korporace (§ 63 odst. 1, § 65 ZOK). Potom ovšem hypotetické právo na vyloučení nemůže být jen právem na nápravu, ale zároveň v podstatě jakýmsi „právem na útok“ či „právem na mstu“ (právem na způsobení újmy jinému), což se zcela vymyká základnímu poslání soukromého práva [§ 3 odst. 1 občanského zákoníku (dále „OZ“)²⁶] a ideji korektivní spravedlnosti.²⁷

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2022, sp. zn. 27 Cdo 1370/2021.

²⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném od 1. 1. 2025.

²⁷ K historickému vývoji a překonání práva na mstu v soukromém právu viz např. ELISCHER, D. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu. In: HAVEL, B., PIHERA, V. (eds.). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 118 a násl. ISBN 978-80-7380-265-3.

Zákon navíc předpokládá, že diskvalifikována může být i osoba, která již nezastává funkci v žádné obchodní korporaci (§ 69 odst. 2 ZOK). Pak ale ani teoreticky nelze uvažovat o nikom, komu by svědčilo soukromé subjektivní právo na jeho vyloučení byť jen v jeho „nápravné“ složce.

Dalším podstatným aspektem je, že vyloučení podle § 63 odst. 1 ZOK je jen fakultativní, závislé na diskreci soudu, nelze se jej tedy „domáhat“ ve smyslu § 12 OZ. Na druhou stranu vyloučení podle § 63 odst. 2 ZOK je obligatorní a zcela nezávislé na jakékoli iniciativě potenciální oprávněné osoby. Nelze přijmout představu, že soud v takovém případě vykonává soukromé subjektivní právo oprávněného, aniž by se ten o to přičinil, ba dokonce i kdyby to vyloučení nechtěl. Totéž obdobně platí i pro obligatorní vyloučení podle druhé věty § 65 ZOK.

Proti existenci soukromého práva na vyloučení svědčí i to, že Nejvyšším soudem postulované retroaktivní použití pozdější diskvalifikační úpravy, je-li pro vylučovaného příznivější,²⁸ nekoresponduje se zásadou ochrany již jednou nabytých práv.²⁹

Diskvalifikační řízení je nesporem, jež lze zahájit *ex officio*. Pokud by sankci vyloučení (chápané jako povinnost zdržet se určité činnosti po určitou dobu) odpovídalo nějaké subjektivní hmotné právo, potom by v každém případě muselo mít diskvalifikační řízení nejméně 2 účastníky (osobu, o jejíž vyloučení jde, a toho, komu svědčí právo na její vyloučení). To ale není pravda; diskvalifikační řízení lze vést i jen s jediným účastníkem – osobou, o jejíž vyloučení jde (viz výše zmíněný příklad s bývalým členem statutárního orgánu).

Na závěru o neexistenci „práva na diskvalifikaci“ nic nemění ani to, že diskvalifikační řízení lze zahájit i na návrh a že se ho mají účastnit všechny obchodní korporace, v nichž vylučovaná osoba vykonává funkci člena statutárního orgánu.³⁰

Návrhové oprávnění zákon spojuje s „důležitým zájmem“, nikoliv se subjektivním hmotným právem (§ 63 odst. 3 ZOK). Důležitý zájem je „*třeba vykládat širěji než jen jako právní zájem; zahrnuje (mimo jiné) i zájem ekonomický, morální či společenský*“.³¹

Účast obchodních korporací v diskvalifikačním řízení je odůvodněna tím, že se v řízení rozhoduje i o jejich právech a povinnostech [§ 6 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních (dále „ZZŘS“)³²].³³ Mají se tím ale na mysli práva a povinnosti v rámci smluvního³⁴ vztahu

²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2022, sp. zn. 27 Cdo 1831/2021.

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. 21 Cdo 3612/2014 (Rc 4/2016).

³⁰ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 1. 9. 2017, sen. zn. 14 Cmo 360/2015 (Rc 1/2018); usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2227/2016 (Rc 53/2019).

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2227/2016 (Rc 53/2019).

³² Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění účinném od 1. 1. 2025.

³³ Je vůbec otázkou, je-li účastenství obchodních korporací v diskvalifikačním řízení na místě. Obdobně zakládá překážku výkonu funkce člena voleného orgánu i rozhodnutí o prohlášení konkursu na jeho majetek [§ 46 odst. 1 písm. d) ZOK]. Nicméně úvaha o tom, že by se dotčené obchodní korporace stávaly na základě § 15 IZ účastníky insolvenčního řízení (minimálně v tom úseku, kdy se rozhoduje o způsobu řešení úpadku), je natolik absurdní, že ji ani nikdo nevyslovuje. Pominout nelze ani to, že zápis člena statutárního orgánu do obchodního rejstříku je deklaratorní, takže pro soud v diskvalifikačním řízení nemusí být snadné vypátrat všechny obchodní korporace, jež by měl přibrat do řízení. Opominutí účastníka je zmatečností vadou. Prostor pro obstrukční taktiku je takřka nekonečný.

³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2023, sp. zn. 27 Cdo 1915/2022; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2023, sp. zn. 27 Cdo 2554/2022.

mezi korporací a členem orgánu, jehož další trvání je rozhodováním o diskvalifikaci ohroženo, nikoliv nová práva vznikající z odpovědnosti za diskvalifikační delikt. Navíc s ohledem na § 64 odst. 2 ZOK se zdá, že když už by mělo obchodní korporaci vznikat nějaké zvláštní právo, šlo by spíše o „právo na nevyloučení“.

Z judikatury každopádně nevyplývá, že by měl soud ve smyslu § 6 odst. 1 ZZŘS aktivně vyhledávat osoby, jimž svědčí „právo na vyloučení“, a tyto přibírat do řízení. Přitom kdyby takové subjektivní právo existovalo, pak by vedení diskvalifikačního řízení bez účasti oprávněných osob zakládalo zmatečnostní vadu [§ 229 odst. 3 občanského soudního řádu (dále „OSŘ“)].³⁵

Dílčí závěr je proto takový, že z diskvalifikačního deliktu nikomu nevzniká soukromé subjektivní právo na vyloučení protiprávně jednajícího člena statutárního orgánu (či jiné diskvalifikovatelné osoby). Odpovědnostní vztah je vertikální: jeho subjekty jsou delikvent a stát, jeho obsahem je povinnost prvního podrobit se sankci uložené druhým.

1.5 Sankce

Pro soukromoprávní odpovědnost je charakteristické, že sankce vzniká *ipso iure* naplněním znaků příslušné skutkové podstaty. Naopak ke vzniku veřejnoprávní sankce se vyžaduje zvláštní konstitutivní akt aplikace práva. To je dáno zejména tím, že při výběru a výměře veřejnoprávní sankce se bere v potaz mnohem širší škála hledisek, než je tomu v případě soukromoprávní odpovědnosti.

Soukromé právo je právem převážně majetkovým, takže zaměřuje odpovědnost především k obnovení narušené majetkové rovnováhy. Třebaže na pozadí soukromoprávní odpovědnosti stojí etické přesvědčení o správnosti a spravedlnosti nápravy narušených vztahů, v praktické rovině má např. soukromoprávní odpovědnost za škodu v podstatě jen ekonomickou funkci. Ve shodě s korektivní spravedlností je založena na principu plné náhrady škody.³⁶ Sankce je tak jednoznačně určena následkem – způsobenou škodou. Naopak osoba škůdce a charakter jeho jednání (zavrženíhodnost činu, míra zavinění a pohnutka škůdce, jeho osobní a majetkové poměry) zásadně nehrají roli.³⁷

Veřejnoprávní odpovědnost v sobě nese prvek společenského odsouzení protiprávního činu. Závažnost deliktu (míra zavinění, pohnutka, význam porušené povinnosti a intenzita jejího porušení atd.) se tak stává jedním z určujících hledisek při ukládání sankce. Preventivně-represivní aspekt veřejnoprávní odpovědnosti si žádá zohlednění osobních

³⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném od 1. 1. 2025.

³⁶ BORGHETTI, J., WHITTAKER, S. (eds.). *French Civil Liability in Comparative Perspective*. Oxford: Hart Publishing, 2019, s. 348. ISBN 978-1-5099-2727-2. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781509927302>

³⁷ Výjimky jsou potvrzením pravidla (např. podle § 2969 odst. 2 OZ svévole a škodolibost odůvodňuje náhradu ceny zvláštní obliby, podle § 2920 odst. 2 a 3 OZ odůvodňují majetkové poměry škůdce a poškozeného odpovědnost za škodu i u deliktně nezpůsobilého škůdce). Viz též PELIKÁNOVÁ, I. Právní odpovědnost v jejích různých formách vždy dle jejího smyslu a účelu dle zákona a její současné vývojové tendence (se zaměřením především na náhradu škody) s přihlédnutím ke zvláštnostem českého práva. In: ZOUFALÝ, V. (ed.). *XX. Karlovarské právnícké dny*. Praha: Leges, 2012, s. 215–218. ISBN 978-80-87576-16-8.

i majetkových poměrů rušitele, aby bylo dosaženo přiměřené citelnosti ukládané sankce (individualizace postihu). Zřetel je třeba brát i k deliktní minulosti pachatele (recidiva).

Sankce vyloučení je ukládána rozhodnutím soudu, které má konstitutivní povahu. Je upravena jako relativně určitá, soud má tedy v zákonném rozmezí prostor pro diskreci, což je v případě skutkové podstaty podle § 63 odst. 1 ZOK ještě umocněno tím, že uložení sankce je vůbec fakultativní. Již z toho, že na rozdíl od odpovědnosti za škodu nelze jednoduše svázat sankci se způsobeným následkem, je zřejmé, že okolnosti zohledňované při ukládání sankce vyloučení jsou a musejí být širší, než je zvykem v soukromém deliktním právu.

Samotný zákon o obchodních korporacích některá hlediska uvádí spíše nepřímě. Dílem vyplývají již ze samotného vymezení skutkových podstat diskvalifikačních deliktů. Znakem skutkové podstaty podle § 63 odst. 1 ZOK je „opakované“ nebo „závažné“ porušení povinnosti. U skutkových podstat podle § 66 odst. 1 ZOK (ve spojení s § 63 odst. 2 ZOK) se vyžaduje „příspěvní“ k úpadku obchodní korporace. Všechny uvedené znaky představují kontinuální veličiny (nejde jen o binární kategorii porušil-neporušil). Lze soudit, že vyšší míra provinění (častější a závažnější porušování povinnosti stejně jako vyšší „zásluha“ o nepříznivý ekonomický stav obchodní korporace) bude *ceteris paribus* odůvodňovat přísnější sankci. Kromě toho zákon předepisuje, aby se při udělování výjimky ze zákazu výkonu funkce bral zřetel k okolnostem případu a k oprávněným zájmům obchodní korporace, pro niž má výjimka platit, jakož i zájmům jejích věřitelů (§ 64 odst. 2 ZOK).

Judikatura postuluje, že při rozhodování o diskvalifikaci se má přihlížet ke všem okolnostem konkrétního případu, zejména k významu a závažnosti vytýkaného pochybení.³⁸ Sankce vyloučení má být přiměřená významu porušené povinnosti, míře zavinění, jakož i všem dalším v úvahu připadajícím okolnostem posuzovaným nejen odděleně, ale i v jejich souhrnu.³⁹

Význam má ale i sama podstata diskvalifikace, již je uložení zvláštní zdržovací povinnosti. Vyslovuje se pochybnost, může-li vůbec soukromoprávní sankce nabývat podoby povinnosti typu *omittere*.⁴⁰ Je zřejmé, že zdržovací žaloba slouží k vynucení již existující (primární) právní povinnosti, nikoli k založení zcela nové povinnosti sankčního (sekundárního) charakteru. Civilní sankce v podobě (nové) povinnosti nekonat je vskutku nezvyklá a těžko se nachází jakýkoli příklad jejího uplatnění.

Lze tudíž říci, že sankce vyloučení jak co do způsobu vzniku, tak co do šíře a povahy faktorů ovlivňujících její výši vykazuje znaky příznačné pro veřejnoprávní odpovědnost, a naopak silně netypické pro odpovědnost soukromoprávní. Sankce spočívající v povinnosti zdržet se určitého chování není v soukromém právu obvyklá, zato zákaz činnosti je standardní součástí veřejnoprávního sankčního instrumentária.

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2022, sp. zn. 27 Cdo 1370/2021; rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 2. 2024, sp. zn. 14 Cmo 166/2023; usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 10. 2023, sp. zn. 5 Cmo 113/2023; usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 5. 2021, sp. zn. 14 Cmo 38/2020-409.

³⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 2023, sp. zn. 6 Cmo 51/2023.

⁴⁰ KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2003, s. 298–299. ISBN 80-86432-55-6.

1.6 Facit

Právní úprava diskvalifikací má za cíl chránit veřejný zájem. Odpovědnost za diskvalifikační delikty funkčně směřuje k prevenci (odrazení od definovaného kvalifikovaného protiprávního jednání) a represi (způsobení újmy za protiprávní jednání). Odpovědnostní vztah vzniká výhradně mezi delikventem a státem; nelze dovodit, že by existovalo subjektivní soukromé právo na vyloučení určité osoby. Sankce vyloučení vzniká z konstitutivního rozhodnutí soudu a při jejím ukládání se přihlíží k širokému spektru okolností, mezi nimiž na prvním místě je závažnost protiprávního jednání vylučované osoby a míra jejího provinění. Lze proto uzavřít, že diskvalifikační delikty jsou delikty veřejnoprávními a že veřejnoprávní povahu má i odpovědnost delikventa za jejich spáchání.⁴¹

2 Diskvalifikační delikty prizmatem Úmluvy

2.1 Trestní věc ve smyslu Úmluvy – Engelova kritéria

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod používá pojmy „trestní obvinění“, „trestný čin“ nebo „trest“ jako pojmy autonomní, jejichž výklad není závislý na významu těchto pojmů v národních právních řádech.⁴² To je odůvodněno jednak tím, že mezinárodní smlouva musí být vykládána jednotně ve vztahu ke všem smluvním státům,⁴³ jednak tím, že smluvním státům nemůže být dovoleno vyjmout z působnosti „trestněprávních“ pravidel Úmluvy určitou kategorií protiprávních činů jen jejich pouhým jiným formálním označením.⁴⁴

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále „ESLP“), popř. Evropské komise pro lidská práva (dále „EKLP“) definující „trestní věci“ ve smyslu Úmluvy je sice velmi bohatá, zároveň je ale též ne úplně konzistentní. To identifikaci trestních věcí ztěžuje. Přesto lze vyjít z toho, že Evropský soud pro lidská práva v obecné rovině formuluje určitá kritéria,

⁴¹ Shodně PELIKÁNOVÁ, I. *Obchodní právo. 5. díl. Odpovědnost (s přihlédnutím k návrhu nového občanského zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 76–77. ISBN 978-80-7357-714-8; BĚLOHLÁVEK, A. J. In: BĚLOHLÁVEK, A. J. a kol. *Komentář k zákonu o obchodních korporacích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 403 a 406. ISBN 978-80-7380-451-0; JOSKOVÁ, L. In: ŠTENGLOVÁ, I., DĚDIČ, J., LASÁK, J., PIHERA, V., LÁLA, D., JOSKOVÁ, L. *Akcionářské společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 460. ISBN 978-80-7400-914-3. Zřejmě také BEJČEK, J. In: HAVEL, B., ŽITNANSKÁ, L. (eds.). *Fiduciární povinnosti orgánů společnosti na pomezí korporačního, insolvenčního a trestního práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 92, 96. ISBN 978-80-7598-892-8. Viz též VRBA, M. Diskvalifikační delikty a řízení o nich. In: EICHLEROVÁ, K. a kol. (eds.). *Rekodifikace obchodního práva – pět let poté. Svazek I. Pocta Stanislavě Černé*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 61–68. ISBN 978-80-7598-426-5. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/126406>. Opačně MORAVEC, T., ANDREISOVÁ, L. *Obchodní společnosti pohledem Corporate Governance*. Praha: GRADA Publishing, a. s., 2021, s. 207. ISBN 978-80-271-1217-3.

⁴² LETSAS, G. The Truth in Autonomous Concepts: How To Interpret the ECHR. *European Journal of International Law*. 2004, č. 2, s. 279–305. ISSN 0938-5428. DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/15.2.279>

⁴³ Viz čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (vyhláška č. 15/1988 Sb.). V podrobnostech viz SEIDL-HOHENVELDERN, I. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: CODEX Bohemia, s. r. o., 1999, s. 74–79. ISBN 80-85963-82-5.

⁴⁴ Rozsudek pléna ESLP ze dne 21. 2. 1984, *Öztiirk proti Německu*, stížnost č. 8544/79, bod 49.

na základě kterých mohou být trestní věci rozpoznány. Pro tato kritéria se podle kauzy *Engel a další proti Nizozemsku*⁴⁵ vžilo označení Engelova či engelovská, třebaže byla posléze rozvíjena v řadě dalších rozhodnutí.

Engelovský test bývá obvykle popisován jako tříprvkový (anebo tříkrokový).⁴⁶

Prvním kritériem je kvalifikace deliktu ve vnitrostátním právu. Je-li delikt trestným činem podle vnitrostátního práva, jsou na něj „trestněprávní“ pravidla Úmluvy bez dalšího aplikovatelná. Opačně to ale neplatí, takže není-li delikt vnitrostátním právem kvalifikován jako trestný čin, musí se přikročit k dalším kritériím.⁴⁷

Druhým kritériem je povaha deliktu. Toto kritérium zahrnuje dvě hlavní hlediska: zkoumá se jednak osobní působnost příslušné sankční normy (jak široký je okruh jejích adresátů, resp. zda není určena jen určité skupině osob se specifickým postavením), jednak účel ukládané sankce (zda obsahuje represivní prvek, nebo je naopak čistě reparační). Čistě reparační funkce sankce by měla bez dalšího vyloučit trestněprávní povahu deliktu. Sleduje-li sankce (alespoň částečně) preventivně-represivní účel a je-li norma obecná, půjde bez dalšího o trestní věc.⁴⁸ Pokud má sankce preventivní a represivní povahu, ale dopadá potenciálně jen na omezený okruh osob se zvláštním postavením (advokáti, lékaři, vojáci apod.), je nutno postoupit ke třetímu kritériu.⁴⁹ Pomocnými hledisky v rámci druhého kritéria jsou závažnost spáchaného deliktu (zejména srovnatelnost se skutky, jež lze kvalifikovat jako trestné činy)⁵⁰ a povaha chráněných zájmů.⁵¹

Třetím kritériem je povaha sankce, jež za spáchání deliktu potenciálně hrozí. Zohledňuje se druh a stupeň závažnosti sankce, jíž byl pachatel potenciálně ohrožen (tzn. kterou bylo možné v daném případě za konkrétní delikt uložit) bez ohledu na sankci skutečně uloženou.⁵² Dostatečná závažnost hrozící sankce odůvodňuje kvalifikaci deliktu jako trestního ve smyslu Úmluvy i tehdy, když se delikt takto nejeví podle předchozích kritérií.

⁴⁵ Rozsudek pléna ESLP ze dne 8. 6. 1976, *Engel a další proti Nizozemsku*, stížnosti č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 a 5370/72.

⁴⁶ V podrobnostech viz KMEC, J. In: KMEC, J., KOSAR, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 574 a násl. ISBN 978-80-7400-365-3; KOPA, M. In: BARTON, M. a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 513 a násl. ISBN 978-80-7502-128-1; HUSSEINI, F., KOPA, M. In: HUSSEINI, F., BARTON, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1035 a násl. ISBN 978-80-7400-812-2. V české judikatuře srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 14. 11. 2017, sp. zn. II. ÚS 1930/17.

⁴⁷ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 12. 2020, *Gestur Jónsson a Ragnar Halldór Hall proti Islandu*, stížnosti č. 68273/14 a 68271/14, bod 76; rozsudek senátu ESLP ze dne 2. 9. 1998, *Lauko proti Slovensku*, stížnost č. 26138/95, body 56 a 57.

⁴⁸ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, bod 38.

⁴⁹ Rozsudek senátu ESLP ze dne 16. 2. 2010, *Albert proti Rumunsku*, stížnost č. 31911/03, body 30 až 33.

⁵⁰ Rozsudek senátu ESLP ze dne 28. 6. 1984, *Campbell a Fell proti Spojenému království*, stížnosti č. 7819/77 a 7878/77, bod 71; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 9. 10. 2003, *Ezbeh a Connors proti Spojenému království*, stížnosti č. 39665/98 a 40086/98, bod 104.

⁵¹ Rozsudek senátu ESLP ze dne 31. 5. 2011, *Kurdov a Ivanov proti Bulharsku*, stížnost č. 16137/04, body 39 a 43.

⁵² Rozsudek senátu ESLP ze dne 28. 6. 1984, *Campbell a Fell proti Spojenému království*, stížnosti č. 7819/77 a 7878/77, bod 72; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 9. 10. 2003, *Ezbeh a Connors proti Spojenému království*, stížnosti č. 39665/98 a 40086/98, bod 120.

2.2 Aplikace Engelova testu

První Engelovo kritérium je formální a je založeno na kvalifikaci zkoumaného deliktu jako trestného činu ve vnitrostátním právu smluvního státu Úmluvy. Je zřejmé, že diskvalifikační delikty nejsou českým právem považovány za trestné činy. Na základě formálního kritéria tudíž závěr o trestní povaze diskvalifikačních deliktů (z pohledu Úmluvy) učinit nelze a je nutno postoupit k materiálním kritériím.

Druhé Engelovo kritérium se již zabývá vlastní povahou deliktu. Judikatura i odborná literatura toto kritérium popisuje poměrně komplikovaně, lze je ale pro lepší přehlednost rozložit do dvou kroků.

Především je určující, že sankce ukládaná za diskvalifikační delikty plní preventivně-represivní funkci (viz výše). Zákaz činnosti z povahy věci ani nemůže plnit funkci nápravou (restituční, reparační, satisfakční).⁵³ Uznání preventivně-represivní povahy sankce vyloučení je pro závěr o trestní povaze diskvalifikačních deliktů podmínkou nutnou, leč nikoliv postačující.

Aby bylo možné konstatovat trestní charakter diskvalifikačních deliktů již v rámci druhého kritéria, musí být příslušná právní úprava obecná, tedy její osobní působnost nesmí být omezena jen na určitou specifickou kategorii osob. Co si přesně představit pod touto obecností není úplně jednoznačné. Osobami se zvláštním postavením, podrobenými zvláštní úpravě, jsou typicky vojáci,⁵⁴ soudci,⁵⁵ vedoucí orgánů veřejné moci,⁵⁶ advokáti,⁵⁷ soudní exekutoři,⁵⁸ lékaři⁵⁹ nebo vězňové⁶⁰. Tuto kazuistiku lze snad zevšeobecnit tak, že se jedná o osoby podléhající zvláštním disciplinárním pravidlům a i jejich delikty lze hodnotit jako disciplinární (kárné).⁶¹ Opět je ale zapotřebí zvažovat skutečnou podstatu deliktu: pokud je zkoumaný protiprávní čin postižitelný i podle obecných norem, jde o trestní věc, třebaže by dotyčný spadal do zvláštní skupiny osob a jako takový byl postižen podle speciální normy.⁶² Obecnost úpravy je tedy potřeba chápat právě takto. Naopak ji nelze vykládat v tom smyslu, že norma musí dopadat univerzálně na každého. Jako obecná byla posouzena norma

⁵³ Srov. rozhodnutí senátu ESLP ze dne 8. 6. 2021, *Matijašić proti Chorvatsku*, stížnost č. 38771/15, bod 31.

⁵⁴ Rozsudek pléna ESLP ze dne 8. 6. 1976, *Engel a další proti Nizozemsku*, stížnosti č. 5100/71 a další, bod 84.

⁵⁵ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 6. 11. 2018, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá proti Portugalsku*, stížnosti č. 55391/13, 57728/13 a 74041/13, bod 125; rozhodnutí EKLP ze dne 7. 11. 1990, *Kremzow proti Rakousku*, stížnost č. 16417/90. V české judikatuře viz nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 33/09.

⁵⁶ Rozsudek senátu ESLP ze dne 16. 2. 2010, *Albert proti Rumunsku*, stížnost č. 31911/03, bod 32.

⁵⁷ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 12. 2020, *Gestur Jónsson a Ragnar Halldór Hall proti Islandu*, stížnosti č. 68273/14 a 68271/14, body 87 a 88; rozhodnutí senátu ESLP ze dne 24. 11. 1998, *Brown proti Spojenému království*, stížnost č. 38644/97.

⁵⁸ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 1. 6. 2023, *Grosam proti České republice*, stížnost č. 19750/13, bod 118.

⁵⁹ Rozhodnutí EKLP ze dne 9. 12. 1997, *Wickramsinghe proti Spojenému království*, stížnost č. 31503/96.

⁶⁰ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 9. 10. 2003, *Ežeh a Connors proti Spojenému království*, stížnosti č. 39665/98 a 40086/98, bod 103.

⁶¹ Rozsudek senátu ESLP ze dne 22. 5. 1990, *Weber proti Švýcarsku*, stížnost č. 11034/84, bod 33.

⁶² Rozsudek senátu ESLP ze dne 28. 6. 1984, *Campbell a Fell proti Spojenému království*, stížnosti č. 7819/77 a 7878/77, bod 71; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 9. 10. 2003, *Ežeh a Connors proti Spojenému království*, stížnosti č. 39665/98 a 40086/98, bod 104.

dopadající na plátce daně z přidané hodnoty⁶³ nebo řidiče motorových vozidel,⁶⁴ přestože je jasné, že v obou případech jde pouze o podmnožinu členů společnosti.

Podmínky způsobilosti k výkonu funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace jsou velmi volné. Na rozdíl od podnikání tato činnost ani nepodléhá veřejnoprávní regulaci. Výkon funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace nelze vnímat jako profesi srovnatelnou např. s profesí advokáta nebo lékaře. Nelze najít důvody, proč by měli být členové orgánů a další osoby, na něž diskvalifikační úprava dopadá, považováni za osoby se zvláštním postavením.

Z toho důvodu ani není adekvátní případné srovnání diskvalifikace podle zákona o obchodních korporacích s institutem kárné odpovědnosti soudce. Jak známo, podle rozhodovací praxe ESLP⁶⁵ i českého Ústavního soudu⁶⁶ odpovědnost soudce za kárné provinění není trestní věcí ve smyslu Úmluvy. Neaplikovatelnost trestní části Úmluvy na kárná řízení se soudci je však primárně odůvodněna nesplněním druhého Engelova kritéria (úprava kárné odpovědnosti soudců není obecná, ale vztahuje se pouze na specifickou skupinu osob).⁶⁷ V kontrastu s tím je diskvalifikační odpovědnost podle zákona o obchodních korporacích obecná, neomezená jen na zvláštní skupinu osob podrobených disciplinárním pravidlům. Na rozdíl od soudců či jiných příslušníků specifických profesí nelze u osob, na něž se vztahuje úprava vyloučení podle § 63 a násl. ZOK, uvažovat o tom, že by podléhaly disciplinární pravomoci orgánu veřejné moci. Jejich diskvalifikační odpovědnost tak má mnohem blíže k běžné přestupkové odpovědnosti než k jakémukoli případu odpovědnosti kárné. Druhé Engelovo kritérium je tak na rozdíl od kárné odpovědnosti soudců splněno.

Uzavřeme-li, že diskvalifikační delikty jsou postihovány podle obecné normy a že účelem sankce je prevence (odrazení) a represe, potom to již samo o sobě stačí pro závěr, institut vyloučení má charakter trestní věci ve smyslu Úmluvy. Tento soud podporuje i doplňkové hledisko povahy chráněného zájmu. Přesto lze pro úplnost zvážit i třetí kritérium Engelova testu. Třetí Engelovo kritérium se týká povahy a závažnosti sankce, jež za diskvalifikační delikty potenciálně hrozí.

Sankce vyloučení se předně projevuje jako ztráta způsobilosti být členem statutárního orgánu obchodní korporace [§ 46 odst. 1 písm. a) ZOK]. Vyloučené osobě automaticky zaniká funkce člena statutárního orgánu ve všech obchodních korporacích, ledaže soud pro určitou obchodní korporaci udělí výjimku (§ 64 ZOK). Zároveň se vytváří překážka vzniku nové funkce (§ 155 odst. 1 OZ).⁶⁸ Potud by se dalo uvažovat nad tím, že diskvalifikace je jen další překážkou výkonu funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace vedle např. prohlášení konkursu na jeho majetek nebo odsouzení pro určité trestné činy.

⁶³ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, bod 38.

⁶⁴ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 29. 6. 2007, *O'Halloran a Francis proti Spojenému království*, stížnosti č. 15809/02 a 25624/02, bod 35.

⁶⁵ Rozsudek senátu ESLP ze dne 9. 1. 2013, *Volkov proti Ukrajině*, stížnost č. 21722/11, bod 93; rozsudek senátu ESLP ze dne 31. 10. 2017, *Kamenos proti Kypru*, stížnost č. 147/07, bod 51.

⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 33/09, bod 53.

⁶⁷ Viz též KOSAŘ, D. Kárná řízení se soudci v judikatuře ESLP. *Právní rozhledy*. 2015, č. 19, s. 662 a násl. ISSN 1210-6410.

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2227/2016.

Význam sankce vyloučení je ale širší. Jde v pravém slova smyslu o zákaz činnosti,⁶⁹ konkrétně zákaz vykonávat funkci člena statutárního orgánu jakékoli obchodní korporace (§ 63 odst. 1 ZOK). Před velkou novelou zákona o obchodních korporacích (zákon č. 33/2020 Sb.) byl zákaz formulován širěji, protože se také zakazovalo být osobou v obdobném postavení (§ 63 odst. 1 ZOK ve znění do 31. 12. 2020). Věcně se ale nic nezměnilo. Zákaz vykonávat funkci člena statutárního orgánu obchodních korporací nelze chápat formálně (ve smyslu zákazu být členem takového orgánu), nýbrž materiálně, tedy jako zákaz po určitou dobu fakticky vykonávat činnost spadající do působnosti statutárního orgánu obchodní korporace. To koresponduje i se zněním § 65 ZOK („přes zákaz fakticky vykonávala činnost...“).

Posledně zmíněný aspekt sankce vyloučení ji podstatně odlišuje např. od kárného opatření odvolání z funkce soudce. Sankce v podobě odvolání z funkce soudce nesplňuje třetí Engelovo kritérium, jelikož má jen disciplinární povahu a spočívá jen v ukončení právního vztahu mezi soudcem a státem.⁷⁰ Oproti tomu sankce vyloučení nemá ani disciplinární charakter, ani se nevyčerpává (jednorázovým) zánikem právního postavení sankcionované osoby. Svou povahou se sankce vyloučení spíše blíží např. zákazu řízení motorových vozidel, jenž – je-li ukládán přímo jako sankce za konkrétní dopravní přestupek – má charakter trestní sankce ve smyslu Úmluvy.⁷¹

Argument, že odvolání z funkce soudce není „trestní“ sankcí, protože nebrání odvolanému soudci uplatnit se v jiné profesi, je užíván jen jako doplňkový a podpůrný v kontextu úvahy, zda závažnost této sankce přece jen nakonec nepřeváží nesplnění ostatních složek Engelova testu.⁷² Např. v případě zákazu řízení motorových vozidel ESLP obdobný argument vůbec nezvažuje. Diskvalifikace podle § 63 a násl. ZOK je přitom citelnější sankcí než pouhý zákaz řízení, poněvadž představuje typově závažné omezení zasahující do práva na svobodnou volbu povolání (čl. 26 Listiny).⁷³

Podstatný je i rozsah zákonných sazeb sankce vyloučení. Za delikty podle § 63 odst. 1 a § 66 odst. 1 ZOK je sankce ukládána v délce až 3 let, za delikt podle § 65 ZOK pak dokonce až na dobu 10 let.⁷⁴ Přitom trest zákazu činnosti za spáchaný trestný čin lze uložit v sazbách od 1 roku do 10 let [§ 73 odst. 1 trestního zákoníku (dále „TZ“) ⁷⁵], v případě právnických osob od 1 roku až do 20 let (§ 20 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob ⁷⁶).

⁶⁹ EICHLEROVÁ, K. Ústavnost zákonné úpravy diskvalifikace z výkonu funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace. *Právník*. 2022, č. 7, s. 697 a násl. ISSN 0231-6625. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2022/7/6_BUD_Eichlerova_697-703_7_2022.pdf

⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 33/09, bod 53.

⁷¹ Rozhodnutí senátu ESLP ze dne 8. 6. 2021, *Matijašić proti Chorvatsku*, stížnost č. 38771/15, body 25, 30 a 31 a další judikatura ESLP tam citovaná.

⁷² Rozsudek senátu ESLP ze dne 9. 1. 2013, *Volkov proti Ukrajině*, stížnost č. 21722/11, bod 93; rozsudek senátu ESLP ze dne 31. 10. 2017, *Kamenos proti Kypru*, stížnost č. 147/07, bod 52.

⁷³ EICHLEROVÁ, K. Ústavnost zákonné úpravy diskvalifikace z výkonu funkce člena statutárního orgánu obchodní korporace. *Právník*. 2022, č. 7, s. 697 a násl. ISSN 0231-6625. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2022/7/6_BUD_Eichlerova_697-703_7_2022.pdf

⁷⁴ Podle zákonné úpravy účinné do 31. 12. 2020 se v případě skutkových podstat podle § 63 až § 65 jednalo o pevnou sazbu v délce 3 let.

⁷⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění účinném od 1. 1. 2025.

⁷⁶ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění účinném od 28. 6. 2022.

Správní trest zákazu činnosti se ukládá zásadně v délce do 3 let (§ 47 odst. 2 přestupkového zákona⁷⁷). Sankce vyloučení je tak svou závažností s těmito sankcemi minimálně srovnatelná. Podpůrně lze též zohlednit, že nerespektování vysloveného zákazu může být potenciálně postiženo trestem odnětí svobody.⁷⁸

2.3 Judikatura ESLP k diskvalifikacím podle britského práva

Evropský soud pro lidská práva dosud příležitost posoudit český institut vyloučení nedostal. Vyjádřil se ale opakovaně k obdobné britské úpravě diskvalifikací ředitelů (*Company Directors Disqualification Act 1986*), k níž se i důvodová zpráva k zákonu obchodních korporací hlásí jako ke vzoru a zdroji inspirace pro úpravu českou.

Historicky poprvé byla otázka diskvalifikací ředitelů z hlediska Úmluvy řešena ve zprávě Evropské komise pro lidská práva ve věci *E.D.C. proti Spojenému království*.⁷⁹ V této kauze si stěžovatel stěžoval na nepřiměřenou délku diskvalifikačního řízení. Právo na rozhodnutí soudu v přiměřené době je součástí práva na spravedlivý proces a je společné pro obě jeho větve (civilní i trestní). Z toho důvodu vůbec nevystala potřeba zkoumat, do které z těchto větví britské diskvalifikace náleží. Z hlediska přijatelnosti stížnosti bylo pouze potřeba zjistit, zda věc spadá do rámce čl. 6 odst. 1 Úmluvy (tedy zda je diskvalifikační řízení řízením o „občanských právech a závazcích“ nebo o „trestním obvinění“, aniž by bylo podstatné, o kterou z těchto možností jde). EKLP vyšla z dřívějšího rozhodnutí, podle kterého právo na výkon profese je „občanským právem“, a bez podrobnější argumentace konstatovala, že diskvalifikační řízení je z hlediska Úmluvy řízením o občanských právech a závazcích. Tento argument je ovšem velmi chatrný, uvědomíme-li si, že v podstatě všechny veřejnoprávní sankce zasahují do „občanských práv“ těch, jimž byly uloženy (osobní svoboda, svoboda podnikat a vykonávat jinou výdělečnou činnost, vlastnické právo atd.). Veřejnoprávní sankci, jež nezasahuje do „občanského práva“, bychom hledali jen těžko. Povaha práva dotčeného uloženou sankcí proto nemůže být rozhodným kritériem pro rozlišení civilní a trestní věci ve smyslu Úmluvy a v Engelově testu to také žádnou roli nehraje. Samotný Engelův test vůbec nebyl aplikován.

Názor vyjádřený ve zprávě EKLP ve věci *E.D.C. proti Spojenému království* do značné míry předznamenal přístup EKLP a ESLP k diskvalifikacím ředitelů v dalších případech. To by tolik nevadilo při rozhodování o stížnostech na nepřiměřenou délku diskvalifikačního řízení, kde rozlišení mezi „civilním“ a „trestním“ řízením nehraje roli.⁸⁰ Problém to však představuje v kauzách, v nichž bylo namítáno porušení práv spadajících výlučně do „trestněprávních“ částí Úmluvy. Podstatné je, že kvalifikace určité věci jako „civilní“ nebo „trestní“ se navzájem nevylučuje, tedy že určitý případ může být z hlediska Úmluvy kvalifikován jako

⁷⁷ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění účinném od 1. 1. 2024.

⁷⁸ Viz trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání [§ 337 odst. 1 písm. a) TZ].

⁷⁹ Zpráva EKLP ze dne 26. 2. 1997, *E.D.C. proti Spojenému království*, stížnost č. 24433/94, bod 47.

⁸⁰ Rozsudek senátu ESLP ze dne 16. 7. 2002, *Davies proti Spojenému království*, stížnost č. 42007/98, bod 25; rozsudek senátu ESLP ze dne 20. 7. 2004, *Eastaway proti Spojenému království*, stížnost č. 74976/01, bod 50. Viz též ANDERSON, R. The Human Rights of Directors in Disqualification Proceedings. *European Company Law*. 2008, č. 4, s. 181 a násl. ISSN 1572-4999.

obojí současně.⁸¹ Dřívější pozitivní závěr o civilní povaze diskvalifikací tak striktně vzato nemůže sám o sobě odůvodnit negativní závěr ve vztahu k jejich trestní povaze. Přesto všechny tyto stížnosti byly odmítnuty s tím, že diskvalifikační řízení je z hlediska Úmluvy řízením o „občanských právech a závazcích“, nikoli o „trestním obvinění“. EKLP a ESLP argumentovali jednak uvedenou nepřesvědčivou prejudikaturou, jednak jakousi modifikovanou a značně zjednodušenou verzí Englova testu.⁸²

Zprv argumentují, že diskvalifikační řízení je v britském právu chápáno jako civilní. To tedy připomíná první Englovo kritérium, jež však má pouze relativní význam. Nekvalifikuje-li vnitrostátní právo zkoumaný institut jako trestní, je to jen důvodem pro přikročení k dalším krokům Englova testu. Navíc samo konstatování, že institut diskvalifikací je v britském právu kvalifikován jako civilní, není úplně nesporné. Britské soudy sice většinou vskutku charakterizují diskvalifikační řízení jako civilní, nalézt lze ale i soudní rozhodnutí, podle nichž jde v podstatě o trestněprávní institut.⁸³ V literatuře je někdy institut charakterizován jako kvazi-trestní (*quasi-penal*).⁸⁴ Pro angloamerický právní svět je nicméně typický pragmatismus a právní praxe na rozlišování těchto kategorií příliš nelpí. Spíše než formální kvalifikace diskvalifikačního řízení je tak relevantní praktická rozhodovací činnost britských soudů. Z té je přitom patrné, že se britské soudy nezdráhají aplikovat v diskvalifikačním řízení řadu principů trestního procesu (viz níže v části 3).

Druhým argumentem proti podřazení diskvalifikací ředitelů pod trestní větev Úmluvy je to, že se nejedná o typickou trestněprávní věc. Druhé Englovo kritérium (preventivně-represivní účel úpravy a její obecnost) vůbec není zvažováno a je nahrazeno hlediskem tradičnosti. Víme však, že značně extenzivní autonomní výklad pojmu „trestní obvinění“ uplatňovaný ESLP vede právě k tomu, že jeho rozsah rozšiřuje za hranice tradičního výměru trestního práva.⁸⁵ Argument, že diskvalifikace ředitelů není typickým institutem trestního práva, proto sám o sobě nemůže obstát.

Třetí argument se soustředí na povahu sankce, když se poukazuje na to, že nejde ani o uvěznění, ani o pokutu, nýbrž o „pouhý“ zákaz činnosti. V rámci třetího Englova kritéria se však zkoumá celková povaha a závažnost sankce a z judikatury ESLP rozhodně nevyplývá, že by trestní povahu sankce spojoval výlučně s pokutou nebo odnětím svobody. Naopak bylo opakovaně judikováno, že ne/postižitelnost deliktu odnětím svobody není rozhodující

⁸¹ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 1. 6. 2023, *Grosam proti České republice*, stížnost č. 19750/13, bod 112.

⁸² „In the present case, the proceedings were classified as civil in domestic law, the disqualification of directors is a matter which is regulatory rather than criminal, and the penalty is neither a fine nor a prison sentence, but rather a prohibition on acting as a company director without the leave of the court. None of these criteria indicates that the applicant was charged with a ‘criminal offence’...“ Viz rozhodnutí EKLP ze dne 21. 5. 1998, *Wilson proti Spojenému království*, stížnost č. 36791/97 a zcela shodně rozhodnutí senátu ESLP ze dne 14. 9. 1999, *D.C., H.S. a A.D. proti Spojenému království*, stížnost č. 39031/97. Tyto závěry byly potvrzeny v rozhodnutí senátu ESLP ze dne 23. 11. 1999, *W.G.S. a M.S.L.S. proti Spojenému království*, stížnost č. 38172/97.

⁸³ GRIFFIN, S. *Company Law: Fundamental Principles*. 3. vyd. Harlow: Longman, 2000, s. 315–316. ISBN 0-273-64221-9; DIGNAM, A., LOWRY, J. *Company Law*. 8. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 317. ISBN 978-0-19-870413-3.

⁸⁴ GRIFFIN, S. *Company Law: Fundamental Principles*. 3. vyd. Harlow: Longman, 2000, s. 312. ISBN 0-273-64221-9.

⁸⁵ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, bod 43.

pro závěr, zda ne/podléhá trestním pasážím Úmluvy.⁸⁶ Jako „trestní“ byly ESLP kvalifikovány i delikty postižitelné daňovou přírážkou či penále⁸⁷ či odnětím věci použité k jejich spáchání.⁸⁸ Co je však nejpodstatnější, trestní charakter byl přiznán sankci zákazu řízení motorových vozidel, a to i v délce jednoho či dvou měsíců.⁸⁹ Těžko lze zdůvodnit, proč by zákazy jiných činností tento charakter mít neměly.

Rozebíraná judikatura ESLP k diskvalifikacím podle britského práva tak nevyznívá příliš přesvědčivě. Engelův test, lze-li jej vůbec takto nazvat, není aplikován korektně. Citovaná rozhodnutí z výše popsaných důvodů působí spíš jako excus, než že by zapadala do hlavního proudu „engelovské“ judikatury. To bohužel není až tak výjimečný jev a i odborná literatura upozorňuje na to, že judikatura ESLP při výkladu pojmu „trestní obvinění“ není vždy úplně konzistentní.⁹⁰ Rozhodnutí jsou navíc stará 25 a více let, ESLP sám přitom deklaruje, že se jeho rozhodovací praxe postupně vyvíjí ve směru stále širšího chápání „trestních věcí“.⁹¹

2.4 Facit

Na základě předestřené argumentace se jeví jako obhajitelný závěr, že diskvalifikačním deliktům je namíste přiznat trestní povahu ve smyslu Úmluvy.⁹² České právo sice diskvalifikační delikty nekvalifikuje jako trestné činy, jejich úpravu zařazuje do soukromoprávního předpisu a rozhodování o nich svěřuje do pravomoci civilních soudů.⁹³ Na druhou stranu se ale jedná o delikty veřejnoprávní, jež nejsou vyhrazeny jen pro specifickou skupinu osob se zvláštním postavením (nelze je označit za delikty disciplinární). Postih diskvalifikačních deliktů sleduje preventivně-represivní účel a sankce za ně ukládané snesou srovnání s trestem (resp. správním trestem) zákazu činnosti.

Navíc platí, že Úmluva stanoví jen minimální standard ochrany práv a státy jsou oprávněny interpretovat ji velkoryseji než sám ESLP.⁹⁴ Je-li jako s trestní věcí ve smyslu Úmluvy zacházeno i s bagatelními přestupky,⁹⁵ pak tím spíše je namíste tento status přiznat mnohem závažnějším diskvalifikačním deliktům podle zákona o obchodních korporacích.

⁸⁶ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 3. 11. 2022, *Vegotex International S.A. proti Belgii*, stížnost č. 49812/09, bod 67.

⁸⁷ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, bod 38; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 3. 11. 2022, *Vegotex International S.A. proti Belgii*, stížnost č. 49812/09, bod 69.

⁸⁸ Rozsudek senátu ESLP ze dne 4. 11. 2008, *Balsytė-Lideikiėnė proti Litvě*, stížnost č. 72596/01, bod 60.

⁸⁹ Rozhodnutí senátu ESLP ze dne 8. 6. 2021, *Matijašić proti Chorvatsku*, stížnost č. 38771/15, body 25, 30 a 31 a další judikatura ESLP tam citovaná.

⁹⁰ KMEC, J. In: KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 574. ISBN 978-80-7400-365-3.

⁹¹ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, bod 43.

⁹² Shodně PORADA, J. Ne bis in idem aneb kolize trestního řízení s řízením diskvalifikačním. *Právní rozhledy*. 2024, č. 1–2, s. 45 a násl. ISSN 1210-6410.

⁹³ Rozhodování o diskvalifikačních deliktech je „jinou věcí“ ve smyslu § 7 odst. 3 OSŘ (§ 1 odst. 1 ZZŘS).

⁹⁴ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 12. 2020, *Gestur Jónsson a Ragnar Halldór Hall proti Islandu*, stížnosti č. 68273/14 and 68271/14, bod 93.

⁹⁵ Viz učebnicový rozsudek senátu ESLP ze dne 2. 9. 1998, *Lauko proti Slovensku*, stížnost č. 26138/95, body 13 a 58.

3 Důsledky plynoucí z „trestní“ povahy diskvalifikačních deliktů

Úmluva je mezinárodní lidskoprávní smlouvou, což má několik důsledků. Za prvé, vnitrostátní právo je třeba vykládat konformně s Úmluvou (čl. 1 odst. 2 Ústavy).⁹⁶ Za druhé, v případě rozporu se zákonem je třeba upřednostnit Úmluvu (čl. 10 Ústavy). Za třetí, Úmluva je součástí ústavního pořádku a jako taková představuje referenční rámec, vůči němuž je poměřována ústavnost podústavních norem.⁹⁷

ESLP svou judikaturou pojem „trestní obvinění“ postupně rozšířil daleko za tradiční hranice trestního práva. Aby tento extenzivní výklad vyvážil, přistupuje k další, vnitřní diferenciaci trestních věcí, kdy rozlišuje na straně jedné věci spadající do „tvrdého jádra trestního práva“ a na straně druhé věci, jež tradičně do trestního práva řazeny nejsou (celní, daňové, soutěžní, dopravní a podobné delikty). Přesná hranice mezi těmito dvěma podkategoriemi trestních věcí nebyla ESLP narysována. Zmiňována jsou jen poměrně vágní kritéria tradičnosti a míry stigmatizace.⁹⁸

Diskvalifikační delikty zpravidla do „tvrdého jádra trestního práva“ spadat nebudou, a to jednak proto, že jejich skutkové podstaty většinou nejsou tradičním předmětem trestněprávních regulací, jednak proto, že ačkoliv je s vyloučením z výkonu funkce spojena jistá míra stigmatizace, nepochybně obecně není společensky vnímáno stejně negativně jako trestní odsouzení.

Přesto nelze přehlédnout, že skutkové podstaty diskvalifikačních deliktů se v některých případech mohou překrývat se skutkovými podstatami různých trestných činů. Tak u skutkové podstaty podle § 63 odst. 1 ZOK přichází v úvahu souběžné naplnění znaků skutkových podstat např. trestných činů porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220 TZ), porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti (§ 221 TZ) nebo zpronevěry (§ 206 TZ). Skutkové podstaty podle § 66 odst. 1 ZOK se mohou krýt se skutkovou podstatou trestného činu způsobení úpadku (§ 224 TZ). Skutková podstata podle § 65 ZOK fakticky splývá se skutkovou podstatou trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání [§ 337 odst. 1 písm. a) TZ].⁹⁹ V těchto případech je zřejmě namíste přiznat i diskvalifikačním deliktům status trestních věcí náležejících do „tvrdého jádra trestního práva“.¹⁰⁰

⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 69/04.

⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

⁹⁸ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, bod 43. Viz též KINDLOVÁ, M. Pojem „tvrdého jádra“ trestního práva v judikatuře ESLP a soudů EU a jeho vztah k vybraným oblastem správního trestání. In: FAIX, M., ŠTURMA, P. *Mezinárodněprávní aspekty ochrany lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, s. 45 a násl. ISBN 978-80-87146-97-2.

⁹⁹ Spáchání trestného činu sice předpokládá úmysl pachatele, což skutková podstata § 65 ZOK výslovně nepožaduje, je ovšem otázkou, zda lze vůbec porušovat zákaz výkonu určité činnosti neúmyslně.

¹⁰⁰ Srov. obdobnou argumentaci ve vztahu k soutěžním deliktům v díle KINDLOVÁ, M. Pojem „tvrdého jádra“ trestního práva v judikatuře ESLP a soudů EU a jeho vztah k vybraným oblastem správního trestání. In: FAIX, M., ŠTURMA, P. *Mezinárodněprávní aspekty ochrany lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, s. 45 a násl. ISBN 978-80-87146-97-2.

U trestních věcí nespadajících do „tvrdého jádra trestního práva“ se podle ESLP nevyžaduje striktní lpění na dodržování všech práv garantovaných Úmluvou. Judikatura ESLP není zcela jasná v tom, z kterých práv a do jaké míry lze v těchto případech slevit. Obvykle se v této souvislosti uvádí právo na ústní projednání věci,¹⁰¹ může ale jít i o práva jiná jako např. právo obviněného být přítomen jednání.¹⁰² Rozhodující je zřejmě celkový průběh řízení, resp. hodnocení jeho celkové férovosti.

Níže jsou uvedeny důsledky plynoucí z „trestní“ povahy diskvalifikačních deliktů, jež by se měly prosadit bez ohledu na to, řadí-li se do „tvrdého jádra trestního práva“, nebo nikoliv. Jedná se totiž o práva „neškálovatelná“, z nichž z povahy věci nelze dílčím způsobem ubrat, aniž by byla zcela negována.

Retroaktivita. Úmluva v čl. 7 výslovně zakazuje retroaktivitu trestních zákonů v neprospěch pachatele. Kreativním výkladem však ESLP dovodil, že tento článek „*zaručuje nejen princip zákazu retroaktivity přísnějších trestních zákonů, ale implicitně také princip retroaktivity mírnějšího trestního zákona. Tento princip je obsažen v pravidle, podle něž v případě rozdílnosti trestního zákona účinného v době spáchání trestného činu a pozdějších trestních zákonů přijatých před vynesením konečného rozsudku musí soudy aplikovat zákon, jehož ustanovení jsou pro obviněného nejpříznivější.*“¹⁰³ V českém ústavním právu jsou obě jmenované složky pravidla o časové působnosti trestních zákonů vyjádřeny explicitně (čl. 40 odst. 6 Listiny).

V kontextu diskvalifikací je zajímavé, že se k použití těchto zásad již výslovně, aniž by je ovšem označil jako trestněprávní, přihlásil Nejvyšší soud. V návaznosti na zpřísnění právní úpravy diskvalifikace po přijetí velké novely uzavřel, že na protiprávní jednání učiněná před účinností novely se musí aplikovat dřívější znění zákona, protože to „*odpovídá i sankční povaze institutu diskvalifikace [...] včetně obecného pravidla, které stanoví, že se skutek posuzuje podle pozdějšího zákona jen tehdy, jestliže to je pro dotčenou osobu příznivější.*“¹⁰⁴ Toto „obecné pravidlo“ je přitom pravidlem veřejného deliktního práva. V soukromém deliktním právu by pozdější, pro delikventa příznivější zákon nic nezměnil na rozsahu jeho odpovědnosti, protože v opačném případě by tím byla dotčena v dobré víře nabytá práva druhé strany (poškozeného).¹⁰⁵

Je proto jasné, že diskvalifikační postih nelze uplatnit na jednání, jež v době, kdy bylo činěno, nebylo diskvalifikačním deliktem.¹⁰⁶ Podle ESLP však není porušením čl. 7 Úmluvy, jestliže je aplikován zákon účinný až po spáchání činu, byl-li čin trestný i na základě zákona účinného v době jeho spáchání. Za splnění této podmínky může být pozdější zákon aplikován

¹⁰¹ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 23. 11. 2006, *Jussila proti Finsku*, stížnost č. 73053/01, body 40 a 41; rozsudek senátu ESLP ze dne 10. 7. 2014, *Marčan proti Chorvatsku*, stížnost č. 40820/12, bod 35.

¹⁰² Rozsudek senátu ESLP ze dne 12. 5. 2010, *Kammerer proti Rakousku*, stížnost č. 32435/06, bod 27.

¹⁰³ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 17. 9. 2009, *Scoppola proti Itálii* (č. 2), stížnost č. 10249/03, bod 109. Vlastní překlad autora.

¹⁰⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2022, sp.zn. 27 Cdo 1831/2021. Hlásí se k tomu rovněž oba vrchní soudy (usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 10. 2023, sp. zn. 5 Cmo 113/2023; usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 2023, sp. zn. 6 Cmo 51/2023).

¹⁰⁵ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. 21 Cdo 3612/2014 (Rc 4/2016).

¹⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2022, sp. zn. 27 Cdo 3541/2021.

proto, že je pro pachatele příznivější z hlediska hrozícího trestu.¹⁰⁷ Jinak řečeno, hodnocení příznivosti té které časové verze zákona musí být provedeno vcelku, neboli relevantní je jen porovnání potenciálních celkových výsledků aplikace toho kterého znění.¹⁰⁸

Situace, která nastala přijetím velké novely, je právě taková. Pokud se do 31. 12. 2020 vyžadovalo opakované a závažné porušování povinností (kumulativně)¹⁰⁹ a od 1. 1. 2021 postačuje jen opakované nebo závažné porušování povinností (alternativně)¹¹⁰, je co do podmínek vzniku odpovědnosti přísnější pozdější úprava, protože pokrývá širší spektrum případů. Na stranu druhou jestliže dotýčný před účinností velké novely naplnil původní skutkovou podstatu, naplňuje logicky i novou skutkovou podstatu (původní skutková podstata je vlastně zvláštním případem nové skutkové podstaty, je v ní obsažena). Nedochozí tudíž k tomu, že by se dané jednání až dodatečně mělo stát diskvalifikačním deliktem. Z hlediska ukládání sankce je pro vyloučovanou osobu jednoznačně příznivější novější znění zákona, které nestanoví délku vyloučení na fixní 3 roky, ale dává soudu možnost uložit sankci i podstatně kratší.

Analogie. Ačkoliv se čl. 7 Úmluvy výslovně věnuje pouze otázce retroaktivity, dovozuje z něj ESLP širší princip legality trestního práva (*nullum crimen / nulla poena sine lege*). Jednou z jeho podzásad je i zákaz analogie v neprospěch (*lex stricta*). Podmínky trestní odpovědnosti mají být předem seznatelné, takže se nepřipouští rozšiřování dosahu trestněprávních norem cestou analogie.¹¹¹ Analogie ve prospěch stejně jako rozšiřující výklad naproti tomu přípustné jsou.

Pro účely diskvalifikací to znamená zejména nepřípustnost rozšiřování osobní působnosti úpravy. Institut primárně cílí na členy statutárních orgánů obchodních korporací. Člen jiného voleného orgánu postižen být nemůže, ledaže by spadl do některé z dalších kategorií postižitelných osob (§ 69 ZOK). Obdobně lze sankci vyloučení uložit jen faktickým členům statutárního orgánu (faktickým vedoucím), nikoliv faktickým členům jiných volených orgánů (§ 69 odst. 2 je v tomto užší než § 62 odst. 1 ZOK). Nelze rozšiřovat ani rozsah skutkových podstat. Je-li zákonným znakem skutkové podstaty podle § 63 odst. 1 ZOK porušení povinnosti při výkonu funkce člena statutárního orgánu, pak tento diskvalifikační delikt nelze spáchat porušením jiné povinnosti vyplývající z jiného vztahu mezi dotýčným a obchodní korporací (společnického, zaměstnaneckého atd.). Obdobně delikt podle § 65 předpokládá porušení zákazu uloženého rozhodnutím o vyloučení, tedy nikoliv porušení jakéhokoli jiného zákazu anebo nerespektování jiné překážky výkonu funkce (srov. § 46 odst. 1 ZOK). Znakem skutkové podstaty podle § 66 odst. 1 písm. b) ZOK je konkurs. Nepostačí tedy reorganizace, byť by měla být provedena prodejem dlužníkova závodu, což

¹⁰⁷ Rozsudek senátu ESLP ze dne 27. 9. 1995, *G. proti Francii*, stížnost č. 15312/89, body 25 až 27.

¹⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 1. 2001, sp. zn. IV. ÚS 158/2000; nález Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 4/20.

¹⁰⁹ § 65 odst. 1 ZOK ve znění účinném do 31. 12. 2020.

¹¹⁰ § 63 odst. 1 ZOK ve znění účinném od 1. 1. 2021.

¹¹¹ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 20. 10. 2015, *Vasiliauskas proti Litvě*, stížnost č. 35343/05, bod 154; rozsudek senátu ESLP ze dne 25. 5. 1993, *Kokkinakis proti Řecku*, stížnost č. 14307/88, bod 52.

je likvidační opatření příznačné pro řešení úpadku konkursem.¹¹² Daly by se nepochybně vymyslet další příklady.

Seznámení s podstatou obvinění. Obviněnému musí být umožněna (materiální) obhajoba. Musí být tudíž již od zahájení řízení podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu, aby na ně mohl adekvátně reagovat [čl. 6 odst. 3 písm. a), b) Úmluvy].¹¹³ Důvodem obvinění se rozumí konkrétní skutek, jehož se měl obviněný dopustit, povahou je pak myšlena jeho právní kvalifikace.¹¹⁴ Jednoduše řečeno, obviněnému musí být „sděleno obvinění“.¹¹⁵

Tento požadavek klade zvýšené nároky na usnesení, jímž se diskvalifikační řízení zahajuje. Jakkoliv to není všeobecně přijímáno, je třeba se přiklonit k tomu, že usnesení musí být odůvodněno.¹¹⁶ Ne-li přímo ve výroku, pak minimálně v odůvodnění musejí být náležitě popsány konkrétní důvody, pro něž se řízení zahajuje (vymezen skutek), a uvedena zvažovaná právní kvalifikace (označena zákonná skutková podstata). Obdobné obsahové nároky je třeba klást i na návrh na zahájení řízení. Ustanovení o obecných náležitostech podání (§ 42 odst. 4 OSŘ ve spojení s § 1 odst. 2 ZZŘS) je nutné interpretovat ve světle Úmluvy. V návrhu musí být mj. uvedeno, které věci se týká, neboli musí obsahovat popis skutku, v němž navrhovatel spatřuje některý z diskvalifikačních deliktů. Pokud návrh tuto náležitost postrádá, je namístě vyzvat navrhovatele k opravě návrhu s tím, že jinak bude odmítnut (§ 43 OSŘ ve spojení s § 1 odst. 2 ZZŘS). I tak ale může být návrh posouzen jako podnět k zahájení řízení *ex offio*. V průběhu řízení nelze souzený skutek měnit (zásada totožnosti skutku), v případě potřeby však lze novým usnesením, případně změnou návrhu předmět řízení o další skutek rozšířit.

Presumpce neviny. Obviněný se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem (čl. 6 odst. 2 Úmluvy).¹¹⁷

¹¹² Srov. § 290 odst. 1 a § 341 odst. 1 písm. b) IZ.

¹¹³ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 1. 3. 2006, *Sejdivic proti Itálii*, stížnost č. 56581/00, bod 90.

¹¹⁴ Rozsudek senátu ESLP ze dne 7. 1. 2010, *Penev proti Bulharsku*, stížnost č. 20494/04, bod 33.

¹¹⁵ K témuž dospěla v diskvalifikačních věcech i britská soudní praxe, jež se v tomto kontextu ani nevyhýbá termínu „obvinění“ (*charges*). FRENCH, D., MAYSON, S., RYAN, C. *Company Law*. 32. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 714. ISBN 978-0-19-873334-8.

¹¹⁶ LEVÝ, J. In: SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 25. ISBN 978-80-7400-788-0.

¹¹⁷ Britská diskuse o povaze diskvalifikačního řízení se týkala zejména otázky míry důkazu, tj. zda se uplatní důkazní standard civilní (*on a balance of probabilities*), nebo trestní (*beyond all reasonable doubts*). Zvláště v počátcích účinnosti zákona o diskvalifikacích ředitelů se objevovala soudní rozhodnutí klonící se k trestnímu standardu (GRIFFIN, S. *Company Law: Fundamental Principles*. 3. vyd. Harlow: Longman, 2000, s. 316. ISBN 0-273-64221-9; DIGNAM, A., LOWRY, J. *Company Law*. 8. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 317. ISBN 978-0-19-870413-3). Postupem času se soudní praxe ustálila v tom, že diskvalifikační řízení je řízením civilním, a civilní má být tedy i míra důkazu. Britské soudy však vnímají specifika tohoto řízení a požadují, aby závažné jednání bylo jasně prokázáno pádnými důkazy (*cogent evidence*); důkazní břemeno tíží navrhovatele (DIGNAM, A., LOWRY, J. *Company Law*. 8. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 317. ISBN 978-0-19-870413-3; FRENCH, D., MAYSON, S., RYAN, C. *Company Law*. 32. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 715–716. ISBN 978-0-19-873334-8). Žalovanému soudy přiznávají tzv. *benefit of doubt* neboli výhodu pochybnosti (GRIFFIN, S. *Company Law: Fundamental Principles*. 3. vyd. Harlow: Longman, 2000, s. 318. ISBN 0-273-64221-9).

V diskvalifikačních souvislostech je z pohledu zásady presumpce nevinny problematický § 52 odst. 2 ZOK, podle kterého je-li v řízení před soudem posuzováno, zda člen voleného orgánu obchodní korporace jednal s péčí řádného hospodáře, nese důkazní břemeno tento člen, ledaže soud rozhodne, že to po něm nelze spravedlivě požadovat. V trestním řízení je takovýto přenos procesní odpovědnosti za prokázání nevinny na obviněného nemožný.¹¹⁸

Diskvalifikační řízení má povahu civilního nesporného řízení (§ 85 písm. b) ZZŘS). V nesporném řízení se o subjektivním důkazním břemenu (břemenu vedení důkazu) z podstaty věci ani nedá hovořit.¹¹⁹ Již jen z toho důvodu se zdá, že § 52 odst. 2 ZOK je pro diskvalifikační řízení zcela neaplikovatelný. Přesto i kdyby toto ustanovení aplikovatelné bylo, je ve světle presumpce nevinny nezbytné se od základního pravidla o přenosu důkazního břemene na obviněného odchýlit, protože „to po něm nelze spravedlivě požadovat“. Je na soudu, aby spolehlivě zjistil všechny skutečnosti nezbytné pro rozhodnutí (§ 6 OSŘ, § 20 odst. 1 ZZŘS). Za stavu *non liquet* je třeba rozhodnout ve prospěch účastníka, o jehož vyloučení se jedná (*in dubio pro reo*).¹²⁰

Poněkud atypicky je řešeno rozhodování o vyloučení v případě skutkových podstat podle § 66 odst. 1 ZOK. Zde se rozhodování o „vině“ a „trestu“ rozpadá do dvou samostatných řízení. Zatímco o „vině“ se rozhoduje v insolvenčním incidenčním sporu (první věta § 66 odst. 3 ZOK), rozhodování o „trestu“ je předmětem až navazujícího nesporného řízení (druhá věta § 66 odst. 3, § 63 odst. 2 ZOK). Uložení sankce vyloučení je v tomto případě obligatorní (§ 63 odst. 2 ZOK). Vzhledem k této funkční vazbě mezi incidenčním sporem a následným diskvalifikačním řízením lze soudit, že ani v incidenčním sporu se nemůže použít zvláštní pravidlo o rozložení důkazního břemene vyjádřené v § 52 odst. 2 ZOK, ale uplatní se obecné pravidlo založené na Rosenbergově normové teorii.¹²¹ Jinými slovy porušení povinnosti péče řádného hospodáře vždy prokazuje žalující insolvenční správce.

Zákaz nucení k sebeobviňování. Právo nevypovídat a (šířeji) nepřispívat k vlastnímu usvědčení není v Úmluvě výslovně upraveno. Judikatura ESLP nicméně toto právo dovozuje jednak z principu spravedlnosti trestního procesu, jednak ze zásady presumpce nevinny.¹²² O nepřípustnosti donucování obviněného k poskytování informací a důkazů svědčících v jeho neprospěch se tedy nepochybuje.¹²³

¹¹⁸ PÚRY, F. Některé zásadní souvislosti nové úpravy soukromého práva s postihem hospodářské a majetkové kriminality. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 30. ISSN 1210-6348. Dostupné z: https://advokatnidenik.cz/wp-content/uploads/BA_09_2015_web.pdf

¹¹⁹ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 59–62. ISBN 978-80-7502-203-5.

¹²⁰ Shodně JOSKOVÁ, L. In: ŠTENGLOVÁ, I., DĚDIČ, J., LASÁK, J., PIHERA, V., LÁLA, D., JOSKOVÁ, L. *Akcioné společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 461. ISBN 978-80-7400-914-3.

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2020, sp. zn. 22 Cdo 1287/2020; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2013, sp. zn. 22 Cdo 3108/2010.

¹²² Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 17. 12. 1996, *Saunders proti Spojenému království*, stížnost č. 19187/91, bod 68; rozsudek senátu ESLP ze dne 25. 2. 1993, *Funke proti Francii*, stížnost č. 10588/83, bod 44.

¹²³ Tuto zásadu v diskvalifikačním řízení ctí i britské soudy. Viz DAVIES, P. L. *Principles of Modern Company Law*. 7. vyd. London: Sweet and Maxwell, 2003, s. 217. ISBN 0-421-78820-8. Ostatně má v anglickém právu velmi dlouhou tradici. HOLLÄNDER, P. *Příběhy právních pojmů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 164 a násl. ISBN 978-80-7380-654-5.

Ve sporném řízení lze účastníka vyslechnout pouze s jeho souhlasem, jehož neudělení není povinen vysvětlovat (§ 131 odst. 1 OSŘ). V incidenčním sporu podle § 66 ZOK je tudíž právo nevypovídat zaručeno.

Podle obecné úpravy nesporného řízení lze ale provést výslech účastníka, při němž je tento povinen vypovídat pravdu a nic nezamlčet (§ 131 odst. 2 OSŘ), i bez jeho souhlasu (§ 22 ZZŘS). Ke splnění této povinnosti může být účastník donucován pořádkovými pokutami.¹²⁴ Takto pojatá úprava jednoznačně odporuje zákazu nucení k sebeusvědčování.¹²⁵ V literatuře se sice správně dovozuje, že účastník nesporného řízení může odepřít výpověď, pokud by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým (§ 126 odst. 1 OSŘ *per analogiam*),¹²⁶ právo obviněného nevypovídat je ale širší, neboť není vázáno na žádný důvod.¹²⁷ V diskvalifikačním řízení je proto namíste před § 22 ZZŘS upřednostnit přímo čl. 6 Úmluvy.

Co do možnosti vyvozovat z odepření výpovědi závěry nepříznivé pro obviněného není judikatura ESLP úplně kategorická. Na jedné straně tato skutečnost sama o sobě nemůže odůvodnit závěr o vině, na straně druhé k ní může být přihlédnuto v kontextu celého dokazování.¹²⁸

Ze zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* dále vyplývá, že obviněný nesmí být vedle své výpovědi donucován ani k jinému aktivnímu jednání, jímž by přispěl ke svému usvědčení, zejména k vydání listin a jiných věcí.¹²⁹ Naopak pasivní součinnost (typicky povinnost strpět odnětí listiny či jiné věci) na obviněném vynucována být může.¹³⁰ Pro účely diskvalifikačního řízení z toho plyne, že na účastníkovi, o jehož vyloučení se rozhoduje, nelze vynucovat plnění ediční povinnosti (§ 129 odst. 2, § 130 odst. 1 OSŘ).¹³¹ Civilní procesní předpisy však na rozdíl od trestního či správního řádu nepočítají s institutem odnětí věci [§ 79 trestního řádu (dále „TR“) ¹³², § 61 odst. 4 správního řádu ¹³³]. Nemá-li věc ve svém držení jiný orgán nebo jiná osoba, důkaz nebude možno opatřit a provést.

¹²⁴ SVOBODA, K. In: SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HRMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 47. ISBN 978-80-7400-788-0.

¹²⁵ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. I. ÚS 1849/08.

¹²⁶ SVOBODA, K. In: SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HRMADA, M. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 48–49. ISBN 978-80-7400-788-0.

¹²⁷ To je též rozdíl mezi čl. 37 odst. 1 a čl. 40 odst. 4 Listiny. Viz NOVÁK, J. In: HUSSEINI, F., BARTON, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1260. ISBN 978-80-7400-812-2.

¹²⁸ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 8. 2. 1996, *John Murray proti Spojenému království*, stížnost č. 18731/91, bod 47; rozsudek senátu ESLP ze dne 8. 10. 2002, *Beckles proti Spojenému království*, stížnost č. 44652/98, bod 58.

¹²⁹ Rozsudek senátu ESLP ze dne 25. 2. 1993, *Funke proti Francii*, stížnost č. 10588/83, bod 44; rozsudek senátu ESLP ze dne 3. 5. 2001, *J. B. proti Švýcarsku*, stížnost č. 31827/96, body 63 až 71.

¹³⁰ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 17. 12. 1996, *Saunders proti Spojenému království*, stížnost č. 19187/91, bod 69. Srov. též stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. Pl. ÚS-st. 30/10.

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2005, sp. zn. II. ÚS 255/05.

¹³² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění účinném od 1. 1. 2025.

¹³³ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění účinném od 1. 1. 2021.

Ne bis in idem. Nikdo nemůže být stíhán nebo potrestán v trestním řízení podléhajícím pravomoci téhož státu za trestný čin, za který již byl osvobozen nebo odsouzen konečným rozsudkem podle zákona a trestního řádu tohoto státu (čl. 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě). Pojmy „trestní řízení“, „trest“ a „trestný čin“ je třeba vykládat v duchu Engelových kritérií.¹³⁴

Skutkové podstaty diskvalifikačních deliktů se mohou překrývat se skutkovými podstatami různých trestných činů (viz výše). Nelze ani vyloučit překryv se skutkovými podstatami některých přestupků (např. podle § 8 nebo § 9 zákona o některých přestupcích¹³⁵).

Dvojí postih téhož skutku (jednou jako trestného činu či přestupku, jednou jako diskvalifikačního deliktu) nelze připustit.¹³⁶ Na tom bez dalšího nic nemění ani to, že bude v konkrétním případě diskvalifikační delikt stát mimo „tvrdé jádro trestního práva“.¹³⁷

Předchází-li diskvalifikační rozhodnutí trestnímu řízení, je možné nepřípustnost trestního stíhání dovodit buď na základě analogie k § 11 odst. 1 písm. h), k) TR, nebo přímo z § 11 odst. 1 písm. m) TR ve spojení s čl. 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě. Na rozdíl od přestupkového práva v úpravě diskvalifikačního řízení schází procesní nástroj, jak odklidit pravomocné diskvalifikační rozhodnutí za účelem umožnění trestního stíhání.¹³⁸ Dřívější odsouzení v trestním řízení by mělo bránit vedení diskvalifikačního řízení (§ 16 ZZŘS ve spojení s čl. 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě).

Za určitých okolností je přesto souběh vyloučení za diskvalifikační delikt a trestu za trestný čin možný: k porušení zákazu dvojího postihu nedojde, bude-li mezi diskvalifikačním a trestním řízením úzká věcná a časová souvislost.¹³⁹

Závěr

Odpovědnost za diskvalifikační delikty je veřejnoprávní odpovědností a ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod jde i o odpovědnost „trestní“. Odborná literatura a soudní praxe si tuto skutečnost stále v plné šíři neuvědomují, jakkoliv lze zaznamenat, že na specifika institutu vyloučení z funkce již dílčím způsobem reagují.

¹³⁴ Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. 2. 2009, *Sergey Zolotukhin proti Rusku*, stížnost č. 14939/03, body 52 a 53; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 6. 1. 2011, *Paksas proti Litvě*, stížnost č. 34932/04, bod 68; rozsudek senátu ESLP ze dne 2. 7. 2002, *Göktaş proti Francii*, stížnost č. 33402/96, bod 48; rozsudek senátu ESLP ze dne 16. 6. 2009, *Ruotsalainen proti Finsku*, stížnost č. 13079/03, body 42 a 43.

¹³⁵ Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění účinném od 1. 2. 2022.

¹³⁶ Shodně BEJČEK, J. In: HAVEL, B., ŽITŇANSKÁ, L. (eds.). *Fiduciární povinnosti orgánů společnosti na pomezí korporálního, insolvenčního a trestního práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 92, 96. ISBN 978-80-7598-892-8; PORADA, J. *Ne bis in idem aneb kolize trestního řízení s řízením diskvalifikačním. Právní rozhledy*. 2024, č. 1–2, s. 45 a násl. ISSN 1210-6410.

¹³⁷ KÜHN, Z. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v praxi Nejvyššího správního soudu. Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, č. 2, s. 373. ISSN 1210-9126. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2021-2-8>

¹³⁸ Srov. KOPECKÝ, M. *K možnostem zrušení pravomocného rozhodnutí o přestupku jako podmínky pro vedení dalšího trestního stíhání. Časopis pro právní vědu a praxi*. 2023, č. 1, s. 203 a násl. ISSN 1210-9126. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2023-1-8>

¹³⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 1. 2017, sp. zn. 15 Tdo 832/2016 (Rt 15/2017). Podrobněji KÜHN, Z. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v praxi Nejvyššího správního soudu. Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, č. 2, s. 368–373. ISSN 1210-9126. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2021-2-8>

V rovině hmotného práva jde především o otázku časové působnosti diskvalifikačních úprav, u níž se Nejvyšší soud fakticky přiklonil k trestněprávním intertemporálním pravidlům, třebaže jeho chápání zásady *lex mitior* není úplně správné. Zákaz analogie *in malam partem* brání rozšiřovat osobní působnost úpravy nad rámec toho, co výslovně stanoví zákon. Stejně tak je zapovězeno analogicky rozšiřovat věcný dosah diskvalifikačních norem.

V rovině procesního práva nemalé problémy působí skutečnost, že diskvalifikační řízení se odehrává ve formátu civilního nesporného řízení, jehož procesní pravidla nejsou pro tento účel nijak modifikována. Nemá-li se ten, proti komu se diskvalifikační řízení vede, dostat do pozice Josefa K. v Kafkově Procesu, musí být již od počátku seznámen s vytýkaným skutkem. Zásada presumpce neviny v diskvalifikačním řízení přebíjí (*de facto*) domněnku o porušení povinnosti péče řádného hospodáře. S odvoláním na princip *nemo tenetur* může účastník, o jehož vyloučení se jedná, nejen odmítnout vypovídat, ale též vydat jakoukoli listinu či jinou věc, jež by mohla přispět k jeho usvědčení. Vzhledem k absenci institutu odnětí věci v civilním procesu je možnost získání takového důkazního prostředku podstatně ztížena.

Doposud ani neotevřený je problém, že týž skutek může naplňovat znaky skutkových podstat trestných činů i diskvalifikačních deliktů. Má to přitom význam jak pro hmotné právo (otázka právní kvalifikace), tak pro právo procesní (souběh řízení), opět se zásadními lidskoprávními konotacemi.

Příspěvek je zveřejněn pod mezinárodní verzí licence
Creative Commons 4.0 International (CC-BY-4.0).